

Guarinus és Janus Pannonius. *Hegedüs Istvántól.* Budapest, kiadja a Magyar Tud. Akadémia. 1896. (Érték. a nyelv- és széptud. köréből XVI. köt. VIII. szám.) 8.-r. 87 lap. Ára 80 kr.

Örvendetes az a buzgóság, melyvel egyetemünk philologusai szellemi történetünk classicaí vonatkozásait kutatják, s nevezetesen a középkori magyarországi humanismus történetére világot törekszenek deríteni. A feledhetetlen emlékü Ábel Jenő kezdeményét e téren legserényebb munkássággal társaságunk alelnöke, Hegedüs István folytatja, a ki különösen Janus Pannoniusnak szenteli figyelmét s a jeles humanista költőnek műveit nemcsak ismerteti, hanem mint neves műfordító, magyarra is fordítja. E kettős, fordítói és tanulmányozó működésének gyümölcseképp vesszük most tőle a czímben leírt füzetet, melyben Janus Pannoniusnak a veronai Guarinushoz intézett híres dicsőítő költeményét, ez 1070 hexameterre terjedő nagyszabású panegyrist adja magyar fordításban s bevezeti egy 51 lapra terjedő tanulmányval a két híres humanistáról. Maga a költemény minden classicaí felöltöztetése és túlzása mellett is, de az által is, jellemző a humanisták szellemi és erkölcsi világára, s elsősorban az ünnevelt Guarinusra nézve. Jól emeli ki Hegedüs, hogy ha az antik költői retorika minden alakiságát lehámozzuk e költeményről, nem üres váz marad, hanem ama szellemi forradalom lelke, mely az irodalmi újjászületést előidézte, ott marad a műveltség és nevelés amaz eszménye, melyért Guarinus élt és küzdött, s a melyért Janus Pannonius is lelkesült. E panegyricusra, mint legmegbízhatóbb forrásra szoktak hivatkozni az újjászületés buvárai, valahányszor az akkori iskolázás módszerében végbement változást meg akarják világtani. Guarinus régibb és újabb életírói: Carlo Rosmini (1805) és Remegio Sabbadini (1891), valamint a renaissance történetírói: Budik, Voigt, Symonds forrásul használták s egyébként is lelkesen emelték ki becsét e költeménynek, mint a kor szellemi tükrének, melyet az olaszok a renaissance egyik műremekéül ismertek el, s mely Janus Pannoniusnak is legbefejezetebb alkotása. Köszönet illeti érte Hegedüst, hogy a renaissance e nevezetes documentumát magyarra fordítván, hozzáférhetőbbé tette. A fordításban újra találkozunk Hegedüs fordítói sajátágaival: a hang vervejével és a költői szólás jellemzetességére törekvéssel, másfelől bizonyos küzdéssel a forma tekintetében. Szívesen ismerjük el, hogy Hegedüs, ki mint fordító nem a hexameteres formában volt a legerősebb, mostani fordításában már jóval kevesebb kívánni valót hagy fenn mind a prosodiára, mind a hexameteres dictio numerusára és tömörségére nézve, mint előbbi hexameteres fordításaiban. Fordítása folyékony és kellemsen olvasható.

Minket azonban nem annyira a fordító munkája, hanem a mű tartalma érdekel első sorban, s Hegedüsnek az a tanulmánya, melylyel fordítását bevezette. Ez a tanulmány különösen azért fontos, mert Guarinusnak, a renaissance e kiváló pædagogusának éppen pædagogiai működésével is foglalkozik. Vittorino da Feltre és Guarinus, e két fejedelmi nevelő, amaz a Gonzagáknál Mantuában, ez még előbb Velenczében, majd a ferrarai udvarnál alapított intézetével a XV. század legkitünőbb tanfériai; a nyelvi és irodalmi tanulmányokat állítván az oktatás központjába, megteremtik a renaissance egyetemét. Mindkettejük hite és hatása messzeterjed, s így lett a mi Janus Pannoniusunk is 13 éves korában Guarinus tanítványa, még pedig a legkiválóbbak egyike. A mester iskoláját, tanítása módját, nevelő működését a panegyricus lelkesen rajzolja s Hegedüs e költeményből, továbbá Guarinus fiának, Baptistának *De modo et ordine docendi et discendi* című érdekes művéből veszi ama vonásokat, melyekből Guarinus iskolájának beléletét festi. A következőkben átveszszük a tanulmány azon részleteit, melyek Guarinus tanító működését jellemzik.

Az alakérzék ébredése, a kifejezés elegantiájának méltatása általán a humanista szellem kibontakozása koráról szólva írja a szerző, — s ezzel át is adjuk neki a szót —:

„Megindult a latin[nyelv] újjáteremtése. Der Geist baut seinen Körper, mondhatnók Schillerrel.

A kormányok egy új állás szervezésének érzik szükségét: a kanzellári állását, melyhez a retorikai képzettség volt az alapfeltétel.

Gasparino Barzizza már jó latin; már föltárja a jó latinság forrásait. Úgy de a jó latin fogalmazás, a latin gondolkozás, a latin szellemi légkör megteremtését tette szükségessé: így születik meg a felsőbb oktatás reformjának szüksége. Szerencés mester volt Barzizza, mert oly két apostoli buzgalmú és hozzá fenkölt erkölcsi jellemmel bíró férfit avathatott be az új szellembé, mint Vittorino da Feltre és Guarinus.

Barzizzánál kötnek baráti frigyét Trapezunti György, Filelfo Ferrencz és Vittorino da Feltre. A tudomány szenvedélye összefonta a lelkeket. Vittorino a veronai tudóstól görögül tanul, de viszont ő Guarinus latin írását javítja, finomítja, mint Platina mondja, szerencsésen cserélték ki az áruczikkeket, mint az ügyes kereskedő teszi. Az egyetemi szellem: a korlát nélküli kutatás szenvedélye megszületik, létre hozza a szabadságot.

Előbb támadtak a humanisták: nyomukban keletkezett a valódi egyetem. Így alakul át Vittorino hatása alatt Mantua, Barzizzáé alatt Padua, Panormita átalakítja Paviát, Ferrarát megteremti Guarinus.

A szellemi szabadság kifejleszté az egyénekben az egyéniség érze-

tét. Ez a tudat is ellentétben állt, mondhatni forradalmi ellentétben a középkor scholastikájával.

Lesz alkalmam alább szólni a tanmód és tanrend kérdéséről, mely a középkori scholastika békóit elveté. És ha nem ok nélkül, a példák egész sorára hivatkozva ki lehet mutatni a szabadsággal való visszaélést, a szellemi kicsapongás és tivornya kéjelgését, a vakmerő atheismus és erkölcsi nihilismus aranyból szótt lepellel, a formai tökély finom mezével takart bujálkodását, az akkori általános erkölcsi romlottság szellemesenél szellemesebb formákat öltő alakoskodását: a humanisták erkölcsi ürességét, a nagy szavakkal játszó léha retorika sallangos semmitmondását, émélygős voltát, vagy undorító rágalmazását és a becületben és jellemben gázoló szemérmetlen nyíltságát: még szaporíthatnám a humanistákra annyszor ráolvasott vádak egész sorát; egyet e korszaktól elvitatni nem lehet és ez: a szellemi szabadság rajongó szeretete. Nem lázadunk föl oly kérlelhetetlen fölháborodással e retorika üressége ellen, ha meggondoljuk, hogy a retorika mégis csak a szellem megnyilatkozására sarkalá az egyént, Vittorino da Feltre, Gasparino Barzizza, Veronai Guarinus és még mások is mégis csak elárúrták, hogy az antik-kor erkölcsi erejét és fenkölt világnézetét nem csak a szép mondasok, a szellemes stíl fordulatok körmondataiból ismerték, de eszményül tüzték ki és a viszonyok által megengedett mérték szerint igyekeztek valósítani. Még egy harmadik jellemvonása e korszak egyetemi életének: *Ez az internatus és a társ munka* megkezdése. Barzizza Paduában tart internatust, melyben Vittorino de Feltre is élt. Guarinus később ez intézménynek a *contubernium* nevet adja, tagjait *contubernalis* czímmel ruhazza föl.

Vittorino állítja föl az egyetemi nevelés eszményét, Guarinus az egyetemi oktatásnak ad tartalmat, annak módszerét teremti meg.

Nevelés és módszer biztosítja az egymást követő nemzedékek szellemi irányát: a humanismus európai uralmát ez hozta létre. Tudjuk, hogy Petrarca kicsinyelte a nevelői pályát, Filelfo pedig, mikor rá akarták venni, hogy tehetséges ifjak számára nyisson iskolát, megvetéssel kérdezte barátjától, hogy csak nem akarják, hogy vendéglős mesterségre adja magát.

Guarinus *contubernium*ának élénk rajzát találjuk meg Janus Pannonius dícsköltményében, de megtaláljuk a *Galeotto Marzio*hoz írott szép elégiában is, mely 1454-ben keletkezett.

Szép tábor vala az, — mondja, mintegy a *contubernium* szót fordítja le, hiszen a római hadvezér *contubernalisai* szintén a pajtáság e nemes formáját alkották.

«Minket egy ágy fogadott, mi nekünk kettőnknek egy asztal
Mindétig közösen nyújt vala egy edelt.
Gyakran az éjjelt is mi virasztva fen értük el ébren,
Bár a kifáradt szem már lepihenni kívánt.»

De hallgassuk meg a valódi tényt tartalmazó adatot is magától Guarinustól. Velenczéből írja Paolo de Paolininak, a bölcsészet firenzei tanáranak: «Jőjj és éljünk közösen; közös lesz életünk, beszédünk, álmunk. Ne gondold, hogy nekem alkalmatlankodást okozsz, mindent a legjobban és legkényelmesebben elrendezünk. Éretted nem hozok be semmi újítást sem fölszerelésben, sem ételben, sem ágyban, egyáltalán semmit; készülődjél egy studens életéhez, de olyanhoz, milyenhez már te hozzá vagy szokva, milyenben nevelkedtél és nőttél. Nem ígérek válogatott ételeket, értékes edényeket, gazdag butorzatot; enni fogsz répát és babot, inni fogsz fapohárból. Mindent megfűszerezünk folytonos fejtegetésekkel, nevetéssel, tréfával és jó kedvvel; így folytatott Curius (Dentatus) e földön mennyei életet. Aranyat, ezüstöt nem ajánlhatok, de jó kedvet és vidám társaságot a mekkorát csak kívánsz.»

Még egy vonást kell fölemlítenünk és ez a *társasmunka*: a tudományos központ megteremtése. Velence, Verona, Pavia, Mantua, Ferrara, Firenze, Rimini, Padua, Nápoly, Róma a fejedelmi, illetve egyházi udvar körében képződött akadémiai körök nélkül nem válnak egész Európa világító tornyává, nem válnak a humanismus búcsújáró helyeivé. A nemzetközi, egyetemes tudományosság nagy köztársaságának élén állnak a városok.»

A renaissance akadémiaja a fejedelmek személye körül alakul meg Humanista felfogás szerint az egyetemes uralom a szellem uralma, s a korlátlan fejedelem a szellem nevében kormányozza a világot. Főkelléke, hogy a műveltség védője és pártfogója legyen. — A ferrarai udvarban Estei Leonello, Guarinus neveltje volt a központ. Ide sereglettek közelből és távolból a tudós tanítására vágyó ifjak. Magyarország is erősen volt képviselve. Vitéz János, Garázda Péter, Kalocsai György látogatták az egyetemet, majd Janus Pannonius. A ferrarai iskolát Guarinus 1433-ban emelte egyetemi színvonalra. *Pro studio Ferrariæ inchoando* című beszédével, mely az intézet fejlesztésének volt programja.

E megszakítás után adjuk át a szót egészen a tanulmány szerzőjének.

«Baptistának egy kiválóan érdekes műve: *De modo et ordine docendi et discendi*, meglepő módon egybehangzik a panegyricusba szőtt azon részletekkel, melyek a Guarinus iskolájának beléletét festik. Bap-

tista művecskéje legközvetlenebb forrásból merítve, atyja didaktikai és pædagogiai elveit hiven adja vissza. Maga mondja: «Azokat a szabályokat gyűjtöttem egybe, melyek nemcsak az én ítéletem, (mert hiszen az én ítéletemre, mint ifjú ítéletére nem lehet sokat adni), hanem a legtudósabb férfiak és főként legjobb atyám is, kiről tudni, hogy a tanítás terén hosszú ideig szerzett gyakorlatot, a tanítás és tanulás módjára a legcélravezetőbbeknek tartották. Mikor tehát ezeket olvasod, gondold, mintha maga atyám szólana és légy meggyőződve, hogy semmit sem irtam, a mit hosszú tapasztalat nem támogat.» A felsőbb oktatás módszerének nagy reformja állandósítja az ihletett lelkű humanisták első lelkesedését és szállítá át a következő nemzedékre.

A Leonellóhoz írott levél a Campagnában időző fejedelmi ifjúnak tanácsokat ad, hogy az ő távollétében mint folytassa classicus tanulmányait. E szabályokra azt állítja, hogy «ezeket Chrysoloras Manueltól tanulta, ki neki magának volt kalauza a tudományok mezején (cum in litterarum via ducem se ipsum præbebat)».

Legelső sorban ajánlja a fenhangon olvasást, mely nemcsak az emésztésre hat jótékonyan, mint a természet buvárai állítják, de nem csekély segítségére szolgál a élenkebb fölfogásnak: mert a fülön keresztül mintegy kívülről szólalván meg, ugyanaz a gondolat senkentőleg hat a lélekre.» Majdnem a halló érzék meghatottságával akarja becsempészni a lélekbe az antik írók rhythmusát és numerusát, Legouvénak: *La Lecture à haute voix*ja ugyanezt a pædagogiai eszközt ajánlja.

Janus Pannoniusnál szintén olvassuk:

Te legelőbb idomítod a tiszta beszédre az ajkat
És azután az írást tanítod meg helyes alakban
Hogy hangsúlyt az ajak ne hibázzék és ne a jobb kéz.

(370—373.)

Baptista Guarinus ugyanerről szóról-szóra ismétli atyja e levelét: «Mert nem magának mormogva kell olvasni, ugyanis gyakran megesik, hogy az olvasó önmagát sem hallva, több verset, mintha oda nem tartoznék, nem vesz eléggé számba; de a fönhangon olvasás nemcsak a fölfogó képességre hat serkentőleg, mintegy a fül mintegy idegen oldalról lévén izgatva, felkölti a figyelmet, de az emésztésre is jótékonyan hat.» Ekép egy más szabályt is állít fel Baptista, hogy a szótagokat világosan és könnyen, de nem túlnyomatékosan kell kiejteni. Minden mondatnál első, az egészét átható értelem fölfogása, azután jön a szók külön jelentése, a szókötés arányossága, numerusa, kelleme, a kifejezések színe, zamatja. Ha ez alapjelentést föl nem fogta, térjen vissza épen úgy, — mondja Guarinus szenvedélyes vadász tanítványához, — mint a

jó vadászeb vissza-visszatér a szimat után a vad nyomára, míg buvó helyéről fölveri. Janus Pannonius:

És nem jár a kopott, járt úton fejtegetésed,
Mint ki csak a felszínre bocsátja ki mindig a hálót
Dús zsákmányt fürkészsze alatt, a mélybe le nem hat:
A nagygyal te kicsinyt, a fenségést alacsonynyal
Főlkutatod vegyesen, kételyt nem türsz, de homályt sem,
Nem marad egy szótag se', nem egy betű rejtve előtted
Hogy mi a szórend és mi jelentést rejt el a mondat.
(517 és köv.)

Baptista Guarinus: «Mint a szomjas ember előbb szomját oltja és csak azután nézi meg a serleg domborműveit és ékítményeit, a tanulók is előbb a gondolatokat és a jellemrajzot élvezzék, azután forduljanak a nyelvezet virágaihoz. A méh a virágot szívja ki, a kecske a fiatal hajtást rágja le, a gyökeret a sertés turja föl, a tanuló azokat tűzze maga elé példányokul, kik egyszerre mind ézt élvezik.»

Mélyebb jelentésű didaktikai elvet és a classicus írók termékenyítő hatására nézve hatékonyabbat nem említhetett.

Jellemző Baptistánál az a megjegyzés, hogy Homeron át lehet az Aeneist élvezni, mert Vergilius az Aeneist mintegy Homerban, mint tükörben látott kép után mimelé, úgy, hogy alig lehet valamit találni az Aeneisben, mi elő nem fordul Homernál. Ily összefüggést lát a Bucolicon és Theokritos idylljei, a Georgicon és Hesiodos Dies et operája közt. Ez volt a Guarinus iskolájának fölénye. A görög és latin egybe-hasonlító irodalomtörténete mintegy a classicus írók æsthetikai méltatását mélyítette, vagy jobban mondva, megnyitotta.

«Ha olvasás közben találsz valamely velős gondolatot, bölcs, erkölcös és erélyes tettet, mi életed tökélyesbítésére szolgál, könyv nélkül tanuld meg. És hogy jobban bevésd emlékedbe és szívósabban megtartsd, nem elég egyszer elmondanod, de a Pythagoréusok módja szerint, este ismételned, mit nappal tanultál.» Ajánlja, hogy olvasás közben mindig tartson készen tárczakönyvet, melybe minden külön észrevételét bejegyezze, készítsen folyó commentárt. Így készített e korban Sassicolo da Prato a görög és latin írókhoz jegyzeteket. Janus Pannonius mintegy példáit adja azon kérdéseknek, melyekre kiterjedt Guarinus egyetemi előadása:

«Am, ha a rejtélyeket fürkészed, tünsz ki leginkább,
A mikoron rege szint öltött titkokba hatolsz be
És kikutatni sehol sincs nálad ügyesb, avatottabb.

(536 és köv.)

És fölhozza a mythologiai vonatkozások egész sorát, melyek az Aeneisben előfordulnak és költői nagytájjal írja le, mily búverőt gyakorol ez előadás. Arion zengzetéhez hasonlítja Guarinus előadását, kinek lantját mély figyelemmel hallgatják a tenger Nereidjei.

«Jós Proteus többé nem változtatja alakját,
A tenger sima tükre elől nem búvik a mélybe
Csöndben ül és kebelét szikkasztja az isthmusi nappal.
(580 és köv.)

Tehát a realiákra kiváló sulyt helyezett a Guarinus iskolája. Baptista ad kiválóan becses tanácsot az ifjú tanulóknak. Tekintsék magukat leendő tanároknak, mert akkor mindent alaposabban és tüzetesebben megtanulnak. Ne hagyjon semmit érintetlenül és megvizsgálatlanul. Legjobban tanul az, ki tanítani próbál. A kommentárokat forgassák és magok is írjanak értekezéseket és pedig abban a tudatban, hogy egykor kiadják. Ime a doctori értekezések kezdete. «Mert nagyobb figyelmet fordítunk arra, miből magunkra nézve dicsőséget remélünk aratni.» A jegyzetek készítését hathatósan ajánlja: «Az ilynemű gyakorlat bámulatosan élesíti az elmét, csinosítja a nyelvet, hozzá létre az írásban való készséget, a dolgok alapos ismeretét adja meg, erősíti az emlékező tehetséget s végre a tanulóknak, mintegy a magyarázatok éléskamráját és az emlékezőtehetség segédforrását nyitja meg.» Különösen ajánlja Gelliust, Macrobiust, Plinius «*historia naturalis*»-át, «mely ép oly változatos, mint maga a természet.»

A kivonatolás hasznos voltára frappans példát idéz: az öreg Plinius 160 opisthographusát, melyet unokaöccsére hagy, melyet ez Hispaniában bizonyos Largius Liciniusnak 400,000 sestertiusért birt eladni. A pythagoreusok ismétléseire Baptista emlékeztet, sőt havonkénti revocatiót ajánl. És minő hévvel beszél Baptista a görög tanulmányok szükségéről és támad azok ellen, kik azért, mert magok járatlanok a görög irodalomban, ennek szükséges voltát tagadják. És felhozza Vergilius, Ovidius több helyét, melyeket a görög nyelv tudása nélkül megérteni sem lehet.

Mikor 1421-ben Trapezunti György veronai hallgatóit, kik Vicenzába mentek az ő keze alá, igen pedans módon grammatizálja, Guarinus erről értesülvén, élesen kifakad a tartalmatlan nyelvészkedés ellen, a milyent e görög iskolamester üzött az esetekkel, gerundiumokkal és hasonló szeckavágásszerű aprólékos kérdésekkel.

A klasszikus szellem élő, termékeny ereje hatotta át; ezt árasztá tanítványaira; ő benne a latin nyelv elegantiája a görög szellem mélységét tükrözte; ő benne a tudás a kifejezés könnyűségével és csínjával egyesül:

«Benned együtt egyesülve vagyon meg mind e tehetség,
Fölfogod az írótt, mélyére hatolva egészen.
Róma komoly nyelvén fejezel ki te tiszta görög csint.
(769 és köv.)

Janus Pannonius megemlékezik a tanmenetről, sőt még a nap beosztásáról is. Előbb a grammatikai tudás, azután a költött levelekbe való bevezetés, azután történeti tanulmány és azután szónoklat és költészet.

Majd szónoklani és dalt zengeni rendre tanítod,
Míglen az ékes szó nőttön nő s tör a magasba
Fokról hágva a fokra.

(375 és köv.)

A mi a nap beosztását illeti: reggel templomozni, azután az egyetemi előadás; legelőbb Vergilius, azután Cicero. Azután megy át Leonellóhoz a fejedelmi udvarba, kit úgy avat be a mély titkokba, mint Aristoteles a pelli ifjat:

Mély titkokba, melyek lelkét dicsvágyra gyulasztják,
Mely az egész földet karolá föl.

(595—6.)

Jön az egyszerű ebéd, utána vegyesen latin és görög szerző olvastatása, versenyvita, melyben ő nyújtja a pálmát. Este az internatus tagjainak külön oktatást ad:

Kis csapatod közepette te állasz, tollba vagy újat
Mondva, vagy ismételve, mit elménk nem foga jól föl,
Kész lévén a csomót minékünk megoldani tizszer.

(610 és köv.)

És mily melegséggel emlékezik meg Strabo előadásairól! Sajátságos áramlata az időeknek... A humanista megnyitja az elme számára az egész világ ismeretét... Columbus népének Strabót tüzetesen magyarázták. Baptista Guarinus Ptolemæus térképét ajánlja, hogy a leirt vidéket mintegy megjelenítve lássák maguk előtt. És e ponton egy fontos didaktikai elv domborodik ki a Baptista Guarinus művéből. Megállapítja a tárgyalandó szerzők sorrendjét. Felette érdekes világot vet a ferrarai iskola tanmenetére e sorrend: Legelső a fordítás görögből latinra és latinból görögre, «mert így a szók sajátos jelentését és színezetét könnyebben egybehasonlítja.» Hivatkozik többekre, kik ez uton gyorsan megtanulták a görög nyelvet. És csakugyan, ha Guarinusnak kivonatát

veszszük tekintetbe, melyet Chrysolorás grammatikájából készített *Erotemata* cím alatt, lehetetlen nem csudálkoznunk azon kétségtelen tényeken, melyek a mellett tanuskodnak, hogy mily hihetetlen gyorsan sajátították el a nyelvet. Így Alberto da Sarteano tíz hó alatt sajátítá el a görög nyelvet. A græculi közt Ermolao Barbaro, szintén Janus Pannonius barátja, rövid idő alatt úgy megtanulja a görög nyelvet, hogy Aesopust fordítja. Egy kézirat 1422-ből szóló subscriptiójában jellemző megjegyzést olvasunk: «Aesopi fabulæ traductæ per me adolescentem Hermolauni Barbarum a. 1422. Kal. Octobris sub expositione disertissimi ac eruditissimi viri Guarini Veronensis patris ac præceptoris mei.»

Az olvasmányok sora: Cicero levelei, melyek legnagyobb mértékben készítik elő a scribendi promptitudót. Ezután a történetírók sorában Valerius Maximust és Justinust veszik elő. Ezután a költők jönnek. És milyen sajtáságos indokolással! Ugyanis a költők költött személyeiben az élet képét lehet szemlélni. A költők sorrendje: Vergilius, ő az első, hogy legmélyebben vésődjék az emlékezetbe (a teneris ebibitus annis). Lucanus, kit inkább a szónokok utánóznak, mint Quintilian tanácsolja ezért a rhetorica után kell olvasni. Vergilius után Statius *Thebaisa*, Ovidius *Metamorphosconja*. És nagyon ajánlja a *Fastit*, melyből a római mythos rejtettebb vonatkozásait, régi vallásos életét lehet megismerni. Ezután jön Seneca, de mindenek felett Terentius, ki a tiszta latin nyelv forrása. Juvenalis a satiricusok feje. E kettő: Terentius és Juvenalis a mindennapi beszéd minden fordulatára megtanítanak. A bennök előforduló szenny mellett semmi sincs bennök, a mi a keresztény vallásba ütközzék. Jön Plautus, ki Ciceroval vetekedik az ékesszólás gazdag változatára nézve. Horatiusból a jelzők dús választékát lehet eltanulni. Ezután a philosophiát Aristoteles és Plato alapján kell előadni. És mikor mind e szerzőket tanulta az ifjú, ha a szükséges történelmi, geographiai, mythologiai ismereteket megszerzé, mely utóbbira nézve hasznos forrásul jelöli meg Augustinus *De civitate Dei*jét: akkor a szónoki stilt már nemcsak üres, tartalmatlan declamatióra, de valóban az élet hasznos céljainak előmozdítására lehet használni. De földolog a rendet, a helyes egymásutánt megtartani. A karének összhangjához, a jól rendezett hadsereg rendjéhez hasonlítja a jó tanulási rendet. Baptista Guarinus műve buzdító szózáttal végződik; dicséri azt az otiumot, melyet hasznos olvasmányokra fordít az ifjú. Attilius velős mondását idézi, satius esse quam nihil agere. Érdekes találkozás van Baptista Guarinus egy gondolata és Janus Pannonius fennebb idézett epigrammja közt, melyet a korán elhunyt Vallára irt. Theophrastos vádolta a természetet, hogy míg a szarvas száz évig is élél, holott neki arra szüksége nincs, az embernek, kinek századokra volna szüksége, oly rövid életet adott. Baptista Guarinus e művecskéjét Maffei Gambará tanítványához intézett buzdítással

végzi. E didaktikai munka bevezetésében az öreg Guarinus ír fiának, örömmel fogadván el tőle szellemének e zsengejét (primitias), vagy inkább gyöngyét (vel potius delitias), melyben az ifjú termékenysége az öreg érettségével találkozik.

A humanista képzés eszménye a szónokias műveltség. Az olvasmányok sorrendje, a tárgyalt szerzők egymásutánja, a magyarázatnál érvényesített szempontok egészen a szónoki műveltségnek voltak alárendelve.

«Szónokot és költőt a ki ért, mit nem tud az olyan ?
 Ők a hibátlan szó meg írás forrásai bízvást;
 Tőlük ered, foly az ajkon az édes szónak az árja,
 Innét hogy ha merít, a vitázó elme is élt nyer,
 Általok ölt formát a gondolatoknak a rendje.

(58 és köv.)

* * *

Nincs náluk becsebb adomány, mit az égiek adtak,
 Nincs sem alakra dicsőbb, de haszonra sem itten a földön.

(73 és köv.).

Igen, az ékes szó és ismét az ékes szó: A realis ismeretek egész köre fegyvereket nyújt az elmének, de a gondolat formát a retorikai műveltség útján ölt. Érezte a megújulás, hogy az ő forrása a forma. A test szépsége teremti át a plastikai művészeteket, a formát öltő gondolat támasztja föl az antik irodalmat és emeli századokra kihatóvá, a gymnasialis képzés alapjává; de az egyetemi oktatás koronája is az irodalmi képzettség. Kifejezett szavakkal mondja Janus Pannonius a ferrarai iskoláról:

És itt nem csak az általad is tanította művészet
 Él, de virágzik a többi művészet is, ám te vezérel.

(442—3.)

De Guarinus a szó lelkét kereste, ő a lelkek vezére kívánt lenni. Megható az a viszony, mely közte és Leonello, valamint a contubernalis ifjak közt kifejlődött.

Ha Plato oly várost hirdet boldognak, a melyben
 Bölcs, a ki bíbort hord, s a ki bölcs, csak is az jut a trónra,
 Hitte, hogy itten e földön ez isteni állapot áll be,
 Hogy ha tudós, udvart kormányoz olyan ki tudósabb,
 És e remény nem csalta meg őt: most látja az égből,
 Óhaja, vágya valóra miként vált földi honában.

(415 és köv.)

Tényleg az olasz történetírók nagy elismeréssel nyilatkoznak a Leonello bölcsességéről, ki Velence és Milano torzalkodása közt eltalálta a békés magatartást, a közvetítő szerepet, mit ki is emel Janus Pannonius. Guarinus a trónra lépő ifjú lelki vezére, Mentora marad; főként egy veszedelmes ellenségtől óvja; a hizelgőktől. Lefordítja Plutarkhus moralis értekezését: «Miként lehet a hizelgőt a baráttól megkülönböztetni.»

Carbo Lajos a Guarinus felett tartott halotti beszédében szónoki kérdés alakjában veti föl: Miért vált ki Leonello Italia fejedelmei közt? Mivel tette nevét emlékezetessé minden nép előtt?

Ezt Guarinus nevelésének köszönheti, ki őt a fejedelemségre a leghelyesebb uton vezérlé. És csakugyan Guarinusnak nevelési rendszere fényes sikert aratott. De ezt a retorika csillogásával el nem éri, tiszteletreméltó erényesség nélkül.

Guarinus e század humanistái közt erkölcsi tisztaság és feddhetetlen jellem tekintetében köztiszteletet vívott ki. Janus Pannonius nyomatékosan ki is emeli e tényt.

Guarinust nem ragadja el sem harag, nem bántja irigység, rágalomra nem képes.

«Hejh, pedig ez mai nap napirenden Itália földjén.

(82 k.)

Guarinus dicsőségére szolgál, hogy minden vitája, minden ellenségeskedés, melybe sodorták, elsimult és kiengesztelődéssel végződött. Ha olvassuk leveleit, melyeket barátainak Valpolicellóból, az ő nyári villájából ír: ezek egy költői lélek, egy a prózai foglalkozások közt is emelkedett szív életét tükrözik vissza.

Komoly fenség ül homlokán, örökös derű és nyájasság mosolyog szemében.

Janus Pannonius dicskölteményében több ízben is kiemeli, mily varázshatást tudott gyakorolni a mester közvetlen környezetére: gyakran a legszilajabb szenvedélyek- és kicsapongásokba merült lelket is mint meghódított. Szerette a szellemes tréfát, enyvelést, meghitt közelbe vonta magához az ifjak lelkét. Egy igen kedves levelet vált a mi költőnkkel, ki meghívja egy kis vidám lakomára.

Ime, a régi egyetem symposionja. Látjuk, mily bizalmas, meghitt viszonyban állt mesterével a mi költőnk. De a fegyelemben is a vesszőt, a ferulát, a feddő szó, a szerető szemrehányás váltá föl. Egyhanguan állítja ezt Janus Pannonius Baptista Guarinussal. Ez utóbbi jellemző észrevétel tesz. Azt mondja, hogy az ifjak a declamatiókat az ütlegek-től féltőkben nem a magok emberségéből dolgozzák ki, de a másokét

lopogatják el. *Honestius solo verborum terrore agere.* Látjuk, hogy az a nagy pädagogiai reform, melyet későbbi századok tettek öntudatossá és fejlesztének rendszerré, a Quintilianus és Plutarkhoz nevelési elveit alkalmazó Guarinus iskolájában már megfogamzott. Családias együttérzés füzte össze a *contubernium* tagjait. Hogy előfordult egy pár kihágás, melyről Janus Pannonius csipősen emlékezik meg, sőt figyelmezteti mesterét, hogy ügyeljen leányaira is, azt ebben az élvívár korban: az aranyzabadság napjait élő ifjagnál, kiket a klasszikus költészet fesztelen, természetes érzékisége is ingerelt, csodálni nem lehet.»

N. L.

VEGYESEK.

Fővárosi tanügy.

— A fővárosi tanügy reformja. Alig értek véget a millenniumi ünnepségek, sorra kerültek azok a nagy kérdések, a melyek a főváros tanügyének reformját czélozzák. Az elemi iskolai *tanterv* kidolgozásával, illetőleg megállapításával legközelebb behatóan fog foglalkozni a tanügyi bizottság. — A *polgári iskolának* hatosztályúvá kifejlesztése is napirendre kerül, a melylyel kapcsolatosan megoldásra vár az egyéves önkéntességre előkészítő tanfolyamok életbeléptetése. — Az *ismétlő* iskolának a leánytanulók számára való szervezése is elintézésre kerül, s az valószínűleg *«vasárnapi iskola»* czímét fogja kapni gyakorlati iránynyal. Az *inasoknak* az esti órákban való tanítását a ministerium megakarja szüntetni s biztosra vehető az, hogy a megkezdett tárgyalások folytán sikerülni fog a tanoncziskolák tanítási idejét d. u. 3—6 órákra áttenni. Ez idő szerint a tanítók és tanulók egyaránt elesigázva, kimerülten vesztegetik el idejüket az esti órákban. Hihető, hogy valahára gondoskodva lesz kellő számú *rajztermekről* is, mert a tanulók mostani elhelyezése a módszeres rajzoktatást majdnem lehetetlenné teszi. *Iskolába nem férő*, de abba járó gyermek, ez idő szerint van 4000-nél több. Ez a helyzet teremtette meg a váltakozó tanítást, úgy hogy egy-egy terembe két osztály jár, az egyik 8—1, a másik 2—6 óra közt. A fővárosi iskola-építkezésekre 1902-ig 6 millió forintot irányzott elő, a mi azonban a rohamos emelkedéssel szemben, a szükséglet felének felel meg és így ez a tétel még emelendő.

— A főváros 1897. évi költségelőirányzata a törvényhatóság részéről, mint rendesen, nagy figyelemben részesült. Bennünket a tanügyi rész érdekelvén, kiemeljük, hogy ehhez három bizottsági tag szó-